

محتوای نوشتاری کتاب تاریخ ۱ (ایران و جهان در عصر باستان) سال تحصیلی: ۱۳۹۹-۱۴۰۰	بسمه تعالی معاونت آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش دفتر آموزش متوسطه نظری دبیرخانه راهبری کشوری درس تاریخ تولید شده در استان آذربایجان غربی	درس ۱۰ طراحان: نسرین حقی و نرگس احتاسی
--	---	--

عنوان: اشکانیان و ساسانیان

اهداف درس

آشنایی دانش آموزان با رویدادها و تحولات مهم سیاسی و نظامی دوران سلسله های سلوکیان، اشکانیان و ساسانیان .

منابع مطالعاتی پیشنهادی:

- ۱- کتاب ایران باستان (یوزف ویسهوفر)
- ۲- کتاب تاریخ ایران باستان (حسن پیرنیا)

چکیده نکات مهم درس

اوضاع ایران پس از سقوط هخامنشیان

اسکندر که به قساوت، ایران را تحت سلطه خود درآورده بود ولی مردم ایران به این سلطه گران به چشم بیگانه نگاه می کردند و از سلطه آنان بر سرزمینشان ناراضی بودند دست به شورش هایی هم زدند ولی به دلیل بی هماهنگی نتوانستند موفق شوند.

سلوکیان

بعد از مرگ اسکندر سلوکوس بر بخش هایی از آسیای صغیر سوریه و فلات ایران حاکم شد سلوکیه را پایتخت خود قرارداد ولی بعد پایتختش را به انطاکیه انتقال داد. سلوکوس شهرهای زیادی را بنا کرد .

او یونانیان زیادی را به آنجا آورد تا از وقوع شورش های احتمالی جلوگیری کنند و به گسترش تجارت با سرزمینهای دور و نزدیک بپردازند.

سلوکیان به مناطق شرقی قلمرو خود توجه چندانی نداشتند ، این امر سبب شد خاندان نهایی نواحی شرقی ایران را به دست گیرند که یکی از این خاندانها اشکانیان بود.

اشکانیان

تاسیس سلسله اشکانیان

بنیانگذار سلسله اشکانی آرشک از قبایل شرقی ایران بود که پارت و گرگان را از دست سلوکیان خارج کرده و به احترام وی جانشینان او نام آرشک را به نام خود افزودند و اشکانیان نام گرفتند.

اشکانیان سپاه ورزیده ای را با کمک جنگاوران قبایل شرق تشکیل دادند و توانستند پس از صد سال در نواحی غربی سلوکیان را کاملاً از ایران بیرون کرده و ۴۷۰ سال حکومت کنند و چندین بار پایتخت خود را تغییر دادند، پایتخت های آنها عبارتند از شهر نساء در ترکمنستان امروزی ، شهر صد دروازه در حوالی دامغان و شهر تیسفون در نزدیکی بغداد.

گسترش و تثبیت قدرت

مهرداد یکم با تسلط بر مناطق وسیعی در ایران قدرت و قلمرو اشکانیان را افزایش داد و حکومت اشکانی در دوره فرمانروایی او به یک پادشاهی قدرتمند تبدیل شد.

مهرداد یکم نیز از پادشاهان لایق بود و با فتوحاتی که انجام داد وسعت قلمرو اشکانیان را گسترش داد و پایه های قدرت اشکانیان را استوار کرد. در دوران وی تجارت با کشور چین با تکمیل جاده ابریشم توسعه پیدا کرد.

اشکانیان و روم

یکی از مهمترین مشکلات اشکانیان **اختلافات و جنگ با امپراطوری روم** بود که یکی از مهمترین جنگ های ایران و روم در زمان پادشاهی **آرد دوم** اتفاق افتاد. کراسوس سردار روم با سپاهی بزرگ به سوی بین النهرین آمد ولی از سپاه ایران شکست خورد که فرماندهی سپاه ایران را در این جنگ سورنا بر عهده داشت.

سقوط اشکانیان

نظام حکومتی اشکانیان مجموعه ای از حکومت های نیمه مستقل بود که به حکومت مرکزی مالیات می داند که (ملوک الطوائفی) این حکومت به دلیل جنگ های پی در پی در مرزهای غربی با امپراطوری روم و درگیریهای نظامی در شرق سست شد.

آخرین پادشاه اشکانی **اردوان چهارم** بود که نیروهای رومی را شکست داد ولی دچار مشکلات داخلی شد و نتوانست بر خاندان ساسانی که در فارس بر او شوریده بودند غلبه کند و در جنگ با **اردشیر بابکان** ساسانی شکست خورد و سلسله اشکانیان از هم پاشید.

ساسانیان

شکل گیری حکومت

ساسانیان نام خود را از ساسان، نیای اردشیر بابکان گرفته اند. او با ازدواج با دختر یکی از شاهان محلی پارس بر قدرت و نفوذ خود افزود. بابک پدر اردشیر اعلام استقلال در پارس کرد اشکانیان از وی ترسیدند و به جنگ با وی شتافتند و در جنگ بین اردوان چهارم و اردشیر بابکان، اردشیر پیروز شد و سلسله ساسانی به جای اشکانیان بر سر کار آمد.

تثبیت قدرت

اردشیر

- بسیاری از مخالفان را با جنگ بر سر جای خود نشاند و برخی دیگر را با نامه نگاری و دلایل دیگر با خود همراه کرد.
- یکی دیگر از مشکلات ساسانیان امپراطوری روم شرقی بود که به سرزمین های ایران حمله می کرد.
- ساسانیان با اقدامات پادشاهانی همچون شاپور یکم و شاپور دوم گسترش یافت و تثبیت شد.
- در زمان قباد یکم جنبش مزدک به وجود آمد. مزدک طرفدار برابری مردم در بهره مندی از منابع اقتصادی و اجتماعی بود. قباد به حمایت از مزدک برخاست به همین دلیل بزرگان او را از پادشاهی برکنار کردند و بعد به پادشاهی بازگشت و با مخالفان مزدک همراه شد و سرانجام مزدک با هدایت پسر قباد (خسرو) به قتل رسید.
- خسرو از پادشاهان معروف ساسانی شد که دست به اصلاحات نظامی و اقتصادی زد ولی این اصلاحات مشکلات را حل نکرد.
- پس از وی هرمز چهارم و بعد از او نیز بهرام چوبین پادشاه شدند. خسرو پرویز پسر هرمز به بیزانس گریخت و با حمایت امپراطوری روم به تاج و تخت رسید.

ساسانیان و روم

رقابت و دشمنی میان دو قدرت روم و ایران در دوره ساسانیان نیز ادامه داشت دو کشور بر سر تصاحب برخی سرزمینها با یکدیگر اختلاف داشتند. یکی از اهداف اصلی رومیان در حمله به ایران تسلط بر مسیرهای تجاری هند و چین بود اما شاهان اشکانی و ساسانی مانع از آنها می شدند. ساسانیان بارها با رومیان وارد جنگ شدند که دو مورد از جنگ ها در زمان شاپوریکم بود. در زمان خسرو پرویز نیز نبردهای بزرگی بین دو قدرت رخ داد که در پایان ساسانیان شکست سختی خوردند.

انحطاط و فروپاشی ساسانیان

یکی از مسائل و مشکلات اساسی حکومت ساسانی بروز اختلاف و دشمنی میان پادشاه و بزرگان کشور بود. مهمترین عوامل سقوط ساسانیان عبارتند از :

✓ ضعف قدرت سیاسی پادشاهان ساسانی، بدلیل اختلاف و درگیری پیاپی با اشراف و بزرگان

✓ شورش مکرر فرماندهان نظامی و دخالت آنان در کشمکش های سیاسی

✓ نارضایتی مردم از حکومت ساسانی به سبب وجود تبعیض ها و نابرابری های اجتماعی و اقتصادی

✓ کاهش توان اقتصادی حکومت ساسانی به سبب طغیان رودخانه های دجله و فرات و شکستن سدها و به زیر آب رفتن

زمینهای حاصلخیز

✓ پیام جذاب دین اسلام که جهانیان را به پرستش خدای یگانه و برابری و برادری فرا می خواند.

✓ انگیزه و روحیه قوی اعراب مسلمان

پرسش‌ها و فعالیت‌های مکمل برای درک بهتر مطالب مطرح شده در درس

- ۱- چرا مردم ایران سلطه اسکندر بر سرزمینشان را قبول نداشتند؟
- ۲- هدف سولوکوس از ساختن شهرهای جدید در قلمرو خود چه بود؟
- ۳- بنیانگذار سلسله اشکانی چه کسی بود و چگونه حکومت را بدست گرفت؟
- ۴- اشکانیان چگونه توانستند سلوکیان را شکست دهند؟
- ۵- اشکانیان کدام شهرها را به عنوان پایتخت خود انتخاب کردند؟
- ۶- در زمان کدام پادشاه اشکانی، ایران با امپراطوری روم همسایه شد؟
- ۷- یکی از مهمترین جنگهای اشکانیان کدام جنگ بود و نتیجه جنگ چه شد؟
- ۸- حکومت ملوک الطوائفی چه نوع حکومتی بود؟
- ۹- حکومت ساسانی چگونه تشکیل شد؟
- ۱۰- اردشیر چگونه توانست برای تشکیل حکومت مخالفان خود را همراه کند؟
- ۱۱- حکومت ساسانی چگونه تشکیل یافت؟
- ۱۲- مزدک چه عقایدی داشت؟
- ۱۳- یکی از اهداف اصلی رومیان در لشگرکشی به ایران چه بود؟
- ۱۴- دلایل اصلی انحطاط و فروپاشی ساسانیان را بیان کنید.

پاسخ‌ها

- ۱- مردم ایران نسبت به این کشورگشای بی رحم و سربازان مقدونی و یونانی او به چشم بیگانه نگاه می کردند و از سلطه بیگانگان بر سرزمینشان ناخرسند بودند از این رو مقاومت هایی به شکل نافرمانی و شورش در نقاط مختلف کشور در برابر اسکندر و لشگریانش صورت گرفت.
- ۲- آنها قصد داشتند با ایجاد شهرهای جدید و کوچاندن یونانیان به این شهرها فرهنگ یونانی را در ایران و دیگر متصرفات اسکندر در آسیا رواج دهند.
- ۳- آرشک بود که به فرمانروایی سلوکی در ناحیه ای در حوالی قوچان امروزی شورید و پارت و گرگان را از دست سلوکیان خارج کرد.
- ۴- اشکانیان با استفاده از جنگاوران قبایل شرق ایران که در سوارکاری و تیراندازی با کمان مهارت فراوانی داشتند سپاه ورزیده ای تشکیل دادند آنان به تدریج به سمت غرب پیش روی کردند و پس از صد سال جنگ و گریز موفق شوند سلوکیان را به طور کامل از ایران بیرون کنند.
- ۵- اشکانیان در طول ۴۷۰ سال حکومت شهرهای نساء در ترکمنستان- شهر صد دروازه که یونانیان به آن هکاتم پولس می گفتند در حوالی مغان و شهر تیسفون در نزدیکی بغداد را به پایتختی انتخاب کردند.
- ۶- در روزگار مهرداد دوم اشکانیان تا رود فرات پیش رفتند و با امپراطوری روم همسایه شدند.

- ۷- یکی از مهمترین جنگ های اشکانیان و روم در زمان پادشاهی ارد دوم بود. کراسوس سردار مشهور روم با سپاهی بزرگ و مجهز به منطقه بین النهرین هجوم آورد. اما در جایی به نام حران از سپاه ایران به سختی شکست خورد و سردار مغرور روم کشته شد. فرماندهی سپاه ایران را در این جنگ سورنا برعهده داشت که به پیروزی بزرگی دست یافت.
- ۸- نظام حکومتی اشکانیان مجموعه ای از حکومت های نیمه مستقل بود که به حکومت مرکزی اشکانی مالیات و نیروی نظامی می دادند. این نوع حکومت را ملوک الطوایفی خواندند.
- ۹- ساسان نیای اردشیر بابکان بود که با دختر یکی از شاهان محلی پارس ازدواج کرد و بر قدرت خود افزود بابک پدر اردشیر در پارس اعلام استقلال کرد و با اردوان چهارم به جنگ پرداختند اما وی از اردشیر بابکان شکست خورد و یلیلۀ ساسانیان جایگزین اشکانیان شد. اردشیر در تیسفون تاج گذاری کرد و این شهر را پایتخت خود قرار داد.
- ۱۰- ساسانیان می خواستند به جای حکومت ملوک الطوایفی حکومتی متمرکز و قدرتمند ایجاد کنند به همین دلیل اردشیر بابکان در آغاز دچار مشکلات متعددی شد. بسیاری از حاکمان محلی که نمی خواستند استقلال نسبی خود را از دست بدهند با حکومت جدید به مخالفت پرداختند. اردشیر بسیاری از مخالفان را با جنگ و بر سر جای خود نشانده و برخی دیگر را با نامه نگاری و ارائه دلیل های گوناگون با خود همراه کرد.
- ۱۱- با اقدامات مهم پادشاه هانی مانند پور یکم و شاپور دوم که موفقیت های سیاسی و فضای بزرگی در داخل و خارج کسب کرده بودند گسترش یافت و تثبیت شد.
- ۱۲- مزدک طرفدار برابری مردم در بهره مندی از منابع اقتصادی و اجتماعی بود. او اعتقاد داشت مردم باید در زندگی از امکانات یکسان برخوردار باشند و خواهان آن بود که زمین و دارایی طبقات بالا میان تهیدستان تقسیم شود.
- ۱۳- تسلط بر مسیرهای تجاری بود که به هند و چین می رسیدند.
- ۱۴- ضعف قدرت سیاسی پادشاهان و درگیری پیاپی با اشراف و بزرگان ۲- شورش مکرر فرماندهان نظامی و دخالت آنان در کشمکش های سیاسی ۳- نارضایتی توده مردم از حکومت ساسانی به سبب وجود تبعیض و نابرابری ۴- کاهش توان اقتصادی حکومت ساسانی به سبب طغیان رودخانه های دجله و فرات و شکسته شدن سدها و به زیر آب رفتن زمینهای حاصلخیز ۵- انگیزه و روحیه قوی اعراب مسلمان

سوالات امتحانی پرتکرار

- ۱- هدف سلوکوس از ساختن شهرهای جدید در قلمرو خود چه بود؟
- ۲- حکومت ملوک الطوایفی چه نوع حکومتی بود؟
- ۳- حکومت ساسانی چگونه گسترش یافت؟
- ۴- مزدک چه عقایدی داشت؟
- ۵- هدف اصلی رومیان از لشگرکشی به ایران چه بود؟
- ۶- دلایل اصلی انحطاط و فروپاشی ساسانیان را بیان کنید؟